

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розроблено теоретичну модель соціально-орієнтованої системи оподаткування банківського сектора економіки та проаналізовано основні позитивні наслідки впровадження цієї моделі.

Ключові слова: соціально-орієнтована банківська система, банк соціально-орієнтованого типу, етичний податок, податок на фінансові трансакції.

Постановка проблеми. Сьогодні для України та усіх країн світу є актуальною проблема ненадійності банків та їх невідповідального функціонування, адже в умовах кризового стану економіки загалом більшість банків виявились неспроможними самостійно впоратися з фінансовими проблемами і вирішити їх безболісно для свої клієнтів та суспільства. Відповіддю на ключову роль банків у виникненні економічної кризи 2008–2012 рр. стала активізація світової спільноти та лідерів держав щодо питання недооподаткування фінансового сектора та пропозиції уведення в глобальне використання податку на фінансові трансакції.

З огляду на це актуальним стає дослідження ефективних шляхів уведення податку на фінансові операції банків та його макроекономічних наслідків для економіки та суспільства.

Актуальність обраної теми в науковому, методичному і практичному аспектах посилюється ще й тим, що сьогодні питання уведення податку на фінансові трансакції стоїть на порядку денному Європейської комісії, а його ефективність та наслідки досі викликають чимало суперечностей серед вчених та політиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню системи оподаткування банків присвячено наукові праці О.Г. Сербини, Н.В. Петровської, Л.А. Ключко. Розвитком теорії податкового регулювання доходів банків займалися такі відомі вчені, як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Мілль, А. Гікс, Дж. Кейнс та Д. Тобін. Робочою групою Європейської комісії розроблено пропозиції щодо введення податку на фінансові трансакції, проаналізовано його вплив на основні макроекономічні показники. Однак в економічній літературі немає комплексного аналізу оподаткування банківського сектора як окремої та особливої за своєю сутністю сфери діяльності.

Метою цієї статті є теоретичне моделювання соціально-орієнтованої системи оподаткування банківського сектора економіки та дослідження основних макроекономічних наслідків уведення цієї системи.

Для досягнення вищезазначеної мети поставлено такі завдання:

– запропонувати соціально-орієнтовану систему оподаткування банків та заснування Міжнародного фонду соціальної відповідальності та економічної справедливості;

– визначити організаційно-адміністративні основи функціонування соціально-орієнтованої банківської системи;

– висвітлити наслідки і перспективи впровадження соціально-орієнтованої банківської системи і оподаткування банків за етичним критерієм.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою формування соціально-орієнтованої банківської системи ми пропонуємо створення Міжнародного фонду соціальної відповідальності та економічної справедливості (далі – Фонд). Фонд є інститутом глобального управління, він має надані йому законом повноваження та існує на основі незаперечних (прерогативних) міжнародних угод, міжнародного законодавства і високого статусу у світі. Існує думка, що найбільше підходить на роль глобального регулятора Міжнародний валютний фонд, але, на наш погляд, для виконання глобальних соціальних цілей доцільним є заснування саме цього нового Фонду як однієї з міжнародних економічних інституцій Групи Світового банку.

Необхідність створення додаткового наднаціонального регулюючого органу впливає з того, що на даний момент жодна із подібних установ не включає до своєї компетенції податкового і нормативного регулювання етичних аспектів ведення фінансової діяльності.

Кошти фонду генеруються за рахунок оподаткування фінансових установ 0,5% від суми інвестицій, інших фінансових трансакцій. Об'єктом оподаткування за етичним критерієм є фінансова діяльність організації, яка потенційно несе негативний вплив на суспільство та додаткові ризики у світову економіку. Функція збору податку покладається на місцеві органи оподаткування, при цьому 50% із зібраних грошей перераховуються у казну Фонду. Згідно з принципом корисності та принципом рівності між вартістю суспільних послуг та їх еквівалентом (кошти, вилучені у населення у формі податку, повинні повертатись йому у вигляді державних послуг), Фонд розподіляє кошти між державами – членами глобальної угоди через різноманітні програми розвитку. Функціонально Фонд доцільно поділити на два основні департаменти:

1) департамент соціального розвитку і гарантування рівних можливостей. Уповноважений департамент визначає критичні соціальні потреби країн і здійснює відбір соціальних проектів. Зонами розвитку в першу чергу є базисні сфери життєдіяльності (медичне та ментальне здоров'я, освіта, забезпечення країн чистою водою та здоровою їжею тощо) та боротьба із бідністю.

2) департамент моніторингу та контролю. Департамент проводить контроль за діяльністю корпорацій, дотриманням ними етичних принципів ведення бізнесу, здійснює моніторинг та втручання при порушенні принципів соціально-орієнтованої банківської системи, економічної справедливості, корупції та лобіювання корпоративних інтересів.

Ці департаменти та їхні функціональні одиниці можуть співпрацювати з національними та міжнародними організаціями щодо вирішення тих чи інших проблем. Головна мета Фонду – це боротьба із бідністю та зниження рівня економічної нерівності, забезпечення етичних норм ведення бізнесу і нівелювання банківського матеріалізму. Крім того, Фонд виконує «виховну» функцію, тобто система оподаткування та контролю покликана легалізувати виховати в сучасних банках кращі принципи соціального банківництва та моральності прибутку.

Фонд не веде комерційної діяльності, а кошти, акумульовані з фінансового сектора, мають соціальну місію. Соціально-орієнтована система оподаткування банків єднає різноманітні податки на фінансові трансакції у один глобальний податок, а також вирішує низку дискусійних питань, так наприклад, за наявності глобального податку зникає необхідність окремого оподаткування депозитних вкладів фізичних осіб. Система звільняє від оподаткування резервних вкладів у банках соціально-орієнтованого типу і, навпаки, податок розповсюджується на депозитні вклади, здійснені у традиційних банках. «Депозитний податок» буде сплачуватися у вигляді податку на фінансові трансакції з дотриманням принципу резидентності, тобто з метою уникнення подвійного опо-

даткування податок акумулюється у країні, де знаходиться хоча б одна сторона угоди, в т. ч. там, де безпосередньо здійснюється банківський вклад. Глобальна система оподаткування має на меті нейтралізувати вплив міжнародного оподаткування на рішення економічних агентів, що є ключовим моментом досягнення ефективності податкової системи [1, с. 152].

Етичний податок усуває податкові бар'єри для транскордонного бізнесу, тому що стягнення «етичного ПДВ» за трансакцією відбувається за принципом стягнення його за країною походження, а не за місцем призначення. Проте як банк-відправник, так і банк-одержувач, будуть підпадати під моніторинг державної комісії на предмет етичності цієї трансакції. Банки, діяльність яких декларована як соціально-орієнтованого типу, підпадають під застосування штрафних санкцій у разі виявлення у їхній діяльності, таких трансакцій, які суперечать етичним критеріям, прямо або опосередковано мають негативний соціальний ефект через партнерів, третіх осіб або співпрацю з ними [2].

У контексті глобальної справедливості діяльність Фонду є виправданою, адже глобальний податок не лише виконує соціальну функцію, а й знижує ризики ухилення від сплати податку, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, відпливу капіталів та перелокалізації фінансових центрів.

Запропонована модель соціально-орієнтованого оподаткування дає право вибору (рис. 1). Перший варіант передбачає, що країни, які не є членами Фонду, не зможуть здійснювати міжнародні банківські операції, що робить їх економіку фактично закритою. У цьому випадку упевнено можна стверджувати, що участь у такому Фонді є позитивним фактором, тому що дозволяє країнам-членам не тільки відкрити світу свою економіку, а й отримати допомогу в тих сферах суспільного життя, які критично потребують фінансування.

Рис. 1. Моделі глобальної банківської системи

Друга модель полягає у веденні традиційного банківського бізнесу. Банки, які зареєстровані у країнах-членах Фонду, зобов'язані сплачувати податок на фінансові трансакції до державної казни, що буде своєрідною «ціною економічної свободи».

При виборі соціально-орієнтованої банківської моделі банк звільняється від сплати податку на трансакції, у випадку, якщо банк є офіційно визнаним і функціонує як банк соціально-орієнтованого типу (етичне, соціальне, ісламське банківництво). Банки, які дотримуються принципів ісламського права (шаріату) – ісламське банківництво, додатково мають дотримуватись принципів корпоративної соціальної відповідальності та етичності інвестиції, інакше їхня діяльність буде мати характер традиційної.

Глобальні проблеми вимагають глобальних рішень і вони можуть з'явитися лише з допомогою правильного глобального управління, у нашому випадку із впровадженням відповідної глобальної системи оподаткування.

Теоретична модель соціально-орієнтованої системи оподаткування (оподаткування за етичним критерієм) включає у свою міжнародну структуру функціональні представництва Фонду – приурядові комісії соціальної відповідальності та економічної справедливості.

Національні комісії у державах-членах є представницькими органами Фонду; вони об'єднують не лише представників урядового апарату держави, але і вчених, лідерів громадських організацій, аналітичних центрів тощо.

Національні комісії наділені легальним правом здійснювати контроль та рекомендації щодо дотримання та розвитку принципів соціальної і економічної відповідальності бізнесу, дотримання фінансовими установами задекларованого ними статусу традиційних чи соціально-орієнтованого типу. Комісія у тісній співпраці із податковими органами відстежує фінансово-господарську діяльність, яка не відповідає етичним критеріям та ухиляється від сплати «етичного» податку, що тягне за собою застосування штрафних санкцій та віднесення фінансової установи-порушника до категорії традиційних і навпаки.

Ключова проблема та завдання XXI ст. полягає у тому, щоб знайти спосіб економічного зростання (повної зайнятості, скорочення бідності), який не буде збільшувати розрив у доходах (економічну нерівність). Це можливо завдяки правильному поєднанню політики перерозподілу (оподаткування), економічного розвитку та відповідної соціальної політики, що, на нашу думку, є соціально-орієнтованою системою оподаткування фінансових установ.

Ця система може мати два основні макроекономічні результати:

– збільшення податкового навантаження на традиційні фінансові інститути частково знижує економічне зростання, зате державні видатки та видатки Фонду на програми соціального забезпечення зростають;

– звільнення соціально-орієнтованих банківських установ від сплати податку на фінансові трансакції стимулює їх економічне зростання, забезпечує інвестування та розвиток етичних і соціальних підприємств, створює позитивний соціальний ефект.

Соціально-орієнтована система оподаткування банківських установ створює позитивну кореляцію між перерозподілом доходів за етичним критерієм і зростанням, що базується на диференціації потоків капіталу між етичним і традиційним бізнесом. Соціально-орієнтована система оподаткування не зменшує обсягу капіталу в економіці, але ця система вирівнює привабливість традиційного та етичного (соціального) бізнесу, тобто стимулює підприємця вести високоприбутковий бізнес і платити прямо чи опосередковано податок на фінансові трансакції або вести етичний, інколи менш прибутковий, бізнес без сплати додаткового фінансового податку. Соціально-орієнтована система оподаткування створює взаємовигідний вибір: для фінансових установ – це податковий стимул ведення етичної банківської діяльності, інвестування у етичний та со-

ціальний бізнес, для малих підприємств, корпорацій та індивідуальних клієнтів співпраця з банками соціально-орієнтованого типу – це покращання іміджу, а також нижча ціна банківських продуктів та послуг, тому що на клієнтів не падає податковий тягар.

Система існуючих податкових стимулів є недосконалою, а у банківському секторі такі стимули фактично відсутні. Ризик надання пільг полягає у тому, що без державної вимоги реінвестування, надані пільги можуть використовуватися на споживання та розподіл між засновниками. Соціально-орієнтована система оподаткування фінансового сектора має протилежний результат, адже вона виключає із бази оподаткування банки соціально-орієнтованого типу, але банк за рішенням національної комісії чи відповідального департаменту Фонду може бути виключений із списку податкової недоторканності, якщо не здійснює реінвестування прибутків у етичний та соціальний бізнес [3, с. 256].

Соціально-орієнтована система оподаткування банківської сфери примножує багатство і забезпечує соціальний добробут держав. Результатом її впровадження є зменшення неморальної економічної нерівності (нерівність, яка заснована на корупції, жадібності, нерівності можливостей і т. д.). Таким чином, пропонується система не порушує основних принципів капіталізму, а фінансові та нефінансові організації мають стимул до створення і зростання їхнього бізнесу. При цьому їхня економічна свобода не обмежується міждержавними кордонами, але обмежується мораллю та етикою ведення бізнесу, тобто фінансові установи мають економічну свободу у рамках того напрямку, який вони задекларували (соціально-орієнтований чи традиційний) і принципи якого визначені законом. На нашу думку, краще мати поміркований (визначений природою капіталізму) рівень нерівності доходів у державі соціального добробуту (економічний лібералізм, заснований на чіткому, визначеному законом внеску у загальне благо суспільства), аніж мати нерівність доходів у державі жадібного корумпованого капіталізму (економічний лібералізм, який діє в умовах неморального ринку, неконкретизованого, добровільного внеску у загальне благо суспільства).

Висновки. Запропонована нами модель соціально-орієнтованої банківської системи має етичне та економічне підґрунтя для запровадження у світову практику. Першим етапом її реалізації може бути створення робочої групи при Світовому банку з уже залученими експертами Європейської комісії.

Соціально-орієнтована система оподаткування банківського сектора, а в перспективі і усього фінансового сектора – спосіб помістити бідність і гостру економічну нерівність у музей історії помилок світу, спосіб врятуватись від моральної та економічної кризи, побудувати сучасне моральне суспільство.

Питання перед глобальними лідерами та союзами країн сьогодні в умовах моральної та фінансової кризи капіталізму стоїть у тому, коли вони перестануть прикривати та підгодовувати інтереси корпорацій і коли, нарешті, капіталізм та урядова машина почнуть працювати на користь більшості населення планети.

Список використаної літератури

1. Лук'яненко О.В. Теоретичний аспект нейтральності у міжнародному оподаткуванні / О.В. Лук'яненко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – № 5. – Т. 1. – 2009. – С. 149–152.

2. Пріоритети податкових стимулів: світовий досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.org.ua/?p=270>

3. Сич О.А. Податкові стимули розвитку економіки / О.А. Сич // Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 18.9. – 2008. – С. 254–258.

4. Реверчук С.К. Податкове регулювання банківської діяльності: монографія / С.К. Реверчук, О.Г. Сербина, Н.Й. Реверчук та ін. – К.: «Знання»; Львів: «Триада плюс», 2010. – 220 с.

В статье разработана теоретическая модель социально-ориентированной системы налогообложения банковского сектора экономики и проанализированы основные положительные характеристики внедрения модели.

Ключевые слова: *социально-ориентированная банковская система, банк социально-ориентированного типа, этический налог, налог на финансовые транзакции.*

The paper developed a theoretical model of socially-oriented taxation system of banking sector and analyzes the main positive characteristics of model implementation.

Key words: *social-oriented banking system, socio-oriented bank, ethical tax, a tax on financial transactions.*

Одержано 15.02.2013.